

ביאור הדף מסכת בבא בתרא דף קכ"ד

לעיל התבאר בבבביתא שהבכור שנוטל פי שנים בירושת אביו, אם אביו היה כהן הוא נוטל פי שניים גם במתנות הכהונה שהם הזרוע והלחיים והקיבה, ובמוקדשין, וגם ובשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו.

ומדייקת הגמרא שהבביתא סוברת כדעת רבי ולא כדעת חכמים. ששינו בבביתא אחרת שלדעת חכמים אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו, ולדעת רבי בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו, אבל לא בשבח שהשיבחו **היתומים** לאחר מיתת אביו.

ומוסיפה הבביתא שאם ירשו שטר חוב הבכור נוטל בחוב פי שנים, ואם יצא על היתומים שטר חוב שאביהם חייב לשלם, הבכור נותן מחלקו פי שנים עבור החוב, ואם אמר איני נותן פי שניים ואיני נוטל פי שניים רשאי.

ומבאר הגמרא מה טעמם של חכמים שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו. שהם לומדים זאת מהפסוק "לתת לו פי שנים", שהתורה החשיבה את חלקו פי שניים כמתנה וכפי שמתנה נחשבת רק אם היא ביד הנותן והוא נתן אותה למקבל, כך הבכור נוטל פי שניים רק במה שהגיע ליד הנותן דהיינו ליד אביו.

אמנם רבי לומד ממה שאמר הפסוק "פי שנים" שהוקש חלקו הפשוט של הבכור, דהיינו החלק שהוא מקבל כמו שאר אחיו, לחלק הבכורה של הבכור, וכפי שאת החלק הפשוט הוא מקבל מכל הנכסים וגם אלו שלא באו לידי אביו, כך את חלק הבכורה הוא מקבל מכל הנכסים, ואף מאלו שלא באו לידי אביו.

אך חכמים לומדים ממה שכתוב "פי שנים" שהבכור מקבל את ב' החלקים האלו מחוברים יחד על אותו מצר, ולא שיקבל חלק אחד בצד אחד של השדה ואת השני בצידה האחר של השדה.

ושואלת הגמרא מה לומד רבי מהמילים "לתת לו" שמהם למדו חכמים שהבכור נוטל פי שניים רק במוחזק כמתנה.

ועונה הגמרא שהוא לומד מכאן שמה שהבכור מקבל פי שניים זה מתנה לבכור ולכן אם הבכור אמר איני נוטל פי שניים ואיני נותן בחובו של אבי פי שניים רשאי.

וביאר רב פפא את מחלוקתם של רבי וחכמים, שלא נחלקו באופן שהירושה השביחה מאליה, וכגון דקל שהתעבה וגדל, או קרקע שהתמלאה בזבל והושבחה, ובזה וודאי שהבכור נוטל פי שניים.

ומה שנחלקו זה כגון בשחת שגדלה ונהיית שיבולים, או דקל שפרחו בו פרחי הפירות, ואחר כך נעשו תמרים. שנחלקו האם שינוי זה נעשה ממילא, ולכן הבכור נוטל בהם פי שניים, או שכיוון שזה אינו אותו הדבר שירשו מאביהם אלא השתנה לשם אחר, אין הבכור נוטל בו פי שניים.

עמוד ב'

ופסק רבה בר חנא בשם ר' חייא שדיין שהכריע כדברי רבי שהבכור נוטל פי שניים במוחזק מה שעשה עשוי, ואף אם עשה כדברי חכמים עשה.

ומבאר הגמרא שהסתפק רבה ב"ב חנא האם הכלל שכשרבי נחלק על תנא אחר, הלכה כדברי רבי, הוא רק אם נחלק על חברו, דהיינו על תנא אחד, אבל אם נחלק על חכמים הולכים אחרי הרבים והלכה כמותם. או שגם כשהוא נחלק על חברו, דהיינו על חכמים עדיין הלכה כמותו.

ורב נחמן אמר בשם רב שאסור לפסוק כדברי רבי, כיון שלדעתו הלכה כרבי רק מחבירו ולא מחביריו, וכאן הלכה כדברי חכמים.

אמנם רב נחמן עצמו אינו סובר כרב, אלא פסק רב נחמן שמותר לעשות כדברי רבי, כיון שלדעתו הלכה כרבי מחבירו ואפילו מחביריו.

ורבא הכריע שאסור לעשות כדברי רבי, אבל אם עשה עשוי, כיון שלדעתו נאמר בבית המדרש שמטים את הדין כדעת חכמים ולא כדעת רבי, אבל לא שכך ההלכה ולכן אם עשה הדיין כדעת רבי הדין עשוי.

מביאה הגמרא ששנה רב נחמן בספרי על הפסוק שנאמר לגבי בכור שנוטל פי שניים "בכל אשר ימצא לו", שבא הפסוק למעט שבח שהשביחו היורשין לאחר מיתת אביהן, ומשמע ששבח שהשביחו הנכסים לאחר מיתת אביהן הוא כן נוטל, וכדעת רבי.

אך רמי בר חמא שנה שם על הפסוק "בכל אשר ימצא לו" שבא למעט שבח שהשביחו הנכסים לאחר מיתת האב, שאין הבכור נוטל בהם פי שניים, וממילא כל שכן שאינו נוטל בשבח שהשביחו היורשין לאחר מיתת אביהן, וכדעת חכמים.

מביאה הגמרא שאמר רב יהודה בשם שמואל שאין בכור נוטל פי שנים במלוה, ודנה הגמרא לפי מי אמר זאת שמואל, שהרי לדעת חכמים וודאי שאינו נוטל, שהרי אפילו מה שהשביחו הנכסים שהיו ברשות האב הוא אינו נוטל, וכל שכן שאין הבכור נוטל פי שניים בחוב שאינו ברשות האב, ומה חידש שמואל. ואלא לכאורה שמואל אמר זאת לדעת רבי, שאף שבכור נוטל פי שניים בשבח שהשביחו הנכסים בחוב אינו נוטל פי שניים.

אך שואלת הגמרא שהרי שנינו בברייתא שיתומים שירשו שטר חוב הבכור נוטל פי שנים בין במלוה בין בריבית, ואם אף לדעת רבי אין הבכור יורש במלוה פי שניים, כדעת מי הברייתא הזו.

אלא אומרת הגמרא שוודאי שלדעת רבי בכור יורש פי שניים בשטר חוב, ומה ששמואל אמר שבכור אינו יורש פי שניים במלוה זה לדעת חכמים, והחידוש בדבריו הוא שאפילו שיש ביד היתומים שטר אין זה נחשב שהם מוחזקים בחוב, ולכן אין הבכור נוטל בחוב פי שניים.

ומביאה הגמרא ששלחו בני ארץ ישראל, שבכור נוטל פי שנים בירושת מלוה אבל לא בריבית, ודנה הגמרא לדעת מי מדובר, שהרי לדעת חכמים וודאי שאין הבכור נוטל פי שניים במלוה, שהרי אפילו מה שהשביחו הנכסים שהיו ברשות האב הוא אינו נוטל, וכל שכן שאין הבכור נוטל פי שניים בחוב שאינו ברשות האב, ולדעת רבי הרי שנינו שהבכור כן נוטל פי שניים ואפילו בריבית.

ועונה הגמרא שמה ששלחו בני ארץ ישראל זה שלדעת חכמים הבכור נוטל פי שניים בקרן המלוה, כיון שלדעתם המלוה נחשבת כאילו היא גבויה כבר והאב מוחזק בה, ולכן הבכור נוטל בה פי שניים.

ואומרת הגמרא שאמר רב אחא בר רב לרבינא שכאמימר הגיע למקומם הוא דרש שהבכור נוטל פי שנים במלוה אבל לא בריבית, ואמר לו רבינא שאמימר הוא מבני נהרדעא, שהם הולכים לשיטתם וכפי שיטתו של רב נחמן שהיה אף הוא מבני נהרדעא שאמר שמעות שאדם חייב לחבירו הבעל חוב נחשב מוחזק בהם.